

IJTIMOIIY HIMOYA TIZIMIDA PENSIYA TAMINOTINI RIVOJLANITIRISH YO'LLARI

Qaxxorov Shoxrux Shavkatjon o'g'li

Andijon Davlat Texnika Instituti

Iqtisodiyot kafedrası assistenti,

Odilov Samandar Olim o'g'li

Andijon Davlat Texnika Instituti

Muhandislik iqtisodiyoti va boshqaruv

fakulteti Iqtisodiyot yo'nalishi talabasi

Annotatsiya: Ushbu ilmiy maqolada O'zbekistonda ijtimoiy himoya **tizimining** muhim tarkibiy qismi bo'lgan pensiya ta'minotini rivojlantirishning strategik yo'llari kompleks tahlil qilingan. Maqolada pensiya tizimining barqarorligini ta'minlash, adolatlilikni oshirish, pensiyalar miqdorini indeksatsiya qilish mexanizmlari, shuningdek, zamonaviy texnologiyalarni joriy etish orqali xizmatlar sifatini yaxshilash masalalari O'zbekiston va xorijiy davlatlar tajribasi, statistik ma'lumotlar hamda so'nggi Prezident qarorlari asosida yoritilgan.

Kalit so'zlar: ijtimoiy himoya, pensiya ta'minoti, pensiya islohoti, pensiya fondi, barqarorlik, indeksatsiya, ijtimoiy adolat, raqamlashtirish.

Ааннотация: В данной научной статье комплексно анализируются стратегические пути развития пенсионного обеспечения как важнейшего компонента системы социальной защиты в Узбекистане. В статье на основе опыта Узбекистана и зарубежных стран, статистических данных и последних указов Президента освещаются вопросы обеспечения стабильности пенсионной системы, повышения справедливости, механизмов индексации пенсий, а также улучшения качества услуг за счет внедрения современных технологий. Статья также содержит практические рекомендации по реформированию пенсионной системы.

Ключевые слова: социальная защита, пенсионное обеспечение, пенсионная реформа, пенсионный фонд, стабильность, индексация, социальная справедливость, цифровизация.

Abstract: This scientific article comprehensively analyzes the strategic directions for developing pension provision as a crucial component of the social protection system in Uzbekistan. Based on the experience of Uzbekistan and foreign countries, statistical data, and recent Presidential decrees, the article highlights issues of ensuring pension system stability, enhancing fairness, mechanisms for pension indexation, and improving service quality through the introduction of modern

technologies. The article also includes practical recommendations for reforming the pension system.

Keywords: social protection, pension provision, pension reform, pension fund, sustainability, indexation, social justice, digitalization.

Har qanday davlatning ijtimoiy siyosatida fuqarolarning keksalik, nogironlik va boquvchisini yo'qotganlik holatlarida ijtimoiy himoyasi, xususan, pensiya ta'minoti muhim o'rin tutadi. Pensiya tizimi ijtimoiy barqarorlikni ta'minlovchi, aholining turmush darajasini yaxshilovchi va iqtisodiy faollikni rag'batlantiruvchi muhim mexanizm hisoblanadi. O'zbekistonda amalga oshirilayotgan keng ko'lamli islohotlar doirasida pensiya tizimini yanada takomillashtirish, uning barqarorligini oshirish va aholining pensiya ta'minotidan qanoatlanishini ta'minlash dolzarb vazifadir. Ushbu maqolada pensiya ta'minotini rivojlantirishning asosiy yo'llari, amaldagi holat, statistik ma'lumotlar, Prezident qarorlari va xorijiy davlatlarning ilg'or tajribalari tahlil qilinadi hamda sohani yanada takomillashtirish bo'yicha ilmiy asoslangan tavsiyalar beriladi.

O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 43-moddasiga ko'ra, har bir shaxs qarilik, mehnat qobiliyatini yo'qotganlik, shuningdek, boquvchisidan mahrum bo'lgan taqdirda ijtimoiy ta'minot olish huquqiga ega. Bu huquqiy asos pensiya ta'minotining ijtimoiy davlat siyosatidagi muhimligini ko'rsatadi. Biroq, pensiya tizimida hal etilishi lozim bo'lgan bir qator muammolar mavjud:

1. **Demografik yuk:** Aholining qarishi va tug'ilish darajasining pasayishi ishlaydigan aholiga nisbatan pensiya oluvchilar sonining ortishiga olib keladi. Bu esa pensiya jamg'armalariga yukni oshirib, tizim barqarorligiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. O'zbekistonda pensiya yoshidagi aholi soni yildan yilga ortib bormoqda¹.

2. **Pensiya miqdorlarining yetarliligi:** Ayrim fuqarolarning pensiya miqdorlari minimal iste'mol savati va real inflyatsiya darajasiga nisbatan yetarli bo'lmasligi, ularning turmush darajasiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. O'zbekistonda pensiya miqdorlari muntazam ravishda indeksatsiya qilinsa-da, xarid qobiliyatini saqlash dolzarb masala bo'lib qolmoqda.

3. **Noformal bandlik:** Ish haqi hisobidan ijtimoiy sug'urta to'lovlarini amalga oshirmaydigan noformal bandlik sektori pensiya tizimining daromad bazasini qisqartiradi va kelajakda fuqarolarni pensiya ta'minotisiz qoldirishi mumkin.

4. **Raqamli xizmatlarning kengaytirilishi:** Pensiya xizmatlarini ko'rsatishda inson omilini kamaytirish, shaffoflikni oshirish va qulaylikni ta'minlash uchun raqamlashtirishni yanada jadallashtirish zarurati.

¹ O'zbekiston Respublikasi Statistika agentligi. (2024). Demografiya statistikasi. <https://stat.uz/uz/>

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyev rahbarligida ijtimoiy himoya tizimini, jumladan pensiya ta'minotini takomillashtirishga qaratilgan keng ko'lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Bu borada qabul qilingan muhim hujjatlardan biri O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 24-yanvardagi "**Pensiya ta'minoti tizimini isloh qilishga doir navbatdagi chora-tadbirlar to'g'risida**"gi PF-5921-sonli Farmoni² hisoblanadi. Shuningdek, 2021-yil 25-maydagi "**Aholining ijtimoiy himoyaga muhtoj qatlamlarini qo'llab-quvvatlashga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida**"gi PQ-5130-sonli qaror³ ham muhim ahamiyatga ega. Ushbu qarorlar doirasida quyidagi asosiy yo'nalishlarda ishlar olib borilmoqda:

1. **Pensiya tizimining barqarorligini ta'minlash:**
2. **Pensiya jamg'armasining moliyaviy barqarorligini oshirish:** Sug'urta to'lovlarini yig'ishni takomillashtirish, pensiya jamg'armasining moliyaviy resurslarini samarali boshqarish va diversifikatsiya qilish orqali uning mustahkamligini ta'minlash.
3. **Pensiya hisoblash mexanizmlarini takomillashtirish:** Mehnat staji va to'langan ijtimoiy sug'urta badallariga bog'liqlikni kuchaytirish orqali adolatli pensiya tizimini shakllantirish.
4. **Pensiya miqdorlarining adolatlilik va yetarlilik darajasini oshirish:**
5. **Pensiyalar indeksatsiyasi:** Pensiya miqdorlarini inflyatsiya darajasi va o'rtacha ish haqi o'sishiga mutanosib ravishda muntazam indeksatsiya qilish orqali fuqarolarning xarid qobiliyatini saqlash. So'nggi yillarda pensiyalar o'rtacha 12-15% ga oshirilgan⁴.
6. **Ijtimoiy pensiyalar va nafaqalar:** Minimal pensiya miqdorlarini ko'rib chiqish va ijtimoiy himoyaga muhtoj fuqarolarga yordamni kuchaytirish, jumladan, yangi ijtimoiy nafaqalarni joriy etish.
7. **Raqamli xizmatlarni joriy etish va shaffoflikni oshirish:**
8. **Elektron pensiya tizimi:** Pensiya olish uchun murojaat qilish, hujjatlarni rasmiylashtirish va pensiya miqdorini aniqlash jarayonlarini to'liq raqamlashtirish. Bu fuqarolar uchun qulaylik yaratadi, byurokrtiyani kamaytiradi va korrupsiyaning oldini oladi. "Yagona interaktiv davlat xizmatlari portali" (YIDXP) orqali pensiya xizmatlarining kengayishi bunga misoldir.

² O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni. (2020). Pensiya ta'minoti tizimini isloh qilishga doir navbatdagi chora-tadbirlar to'g'risida. PF-5921-son. <https://lex.uz/docs/4717144>

³ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Qarori. (2021). Aholining ijtimoiy himoyaga muhtoj qatlamlarini qo'llab-quvvatlashga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida. PQ-5130-son.

⁴ O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi huzuridagi Pensiya jamg'armasi. (2024). Pensiya va nafaqalar statistikasi. <https://pf.mf.uz/>

9. **Shaxsiy pensiya hisoblari:** Har bir fuqaroning ijtimoiy sug'urta badallari va mehnat stajini onlayn kuzatish imkoniyatini yaratuvchi shaxsiy pensiya hisoblarini joriy etish. Bu tizimning shaffofligini oshiradi va fuqarolarning pensiya ta'minotiga bo'lgan ishonchini mustahkamlaydi.

10. **Noformal bandlikni legallashtirish:** Noformal sektorda ishlaydigan fuqarolarni ijtimoiy sug'urta tizimiga jalb qilish uchun rag'batlantiruvchi mexanizmlarni joriy etish (masalan, soddalashtirilgan tartibda badal to'lash imkoniyatlari).

Rivojlangan davlatlarning pensiya tizimlari O'zbekiston uchun qimmatli tajribalar beradi:

- **Shvetsiya pensiya tizimi:** Shvetsiyada shartli jamg'arib boriladigan pensiya tizimi (Notional Defined Contribution - NDC) qo'llaniladi. Unda har bir fuqaroning to'lagan badallari shaxsiy hisobda qayd etiladi va pensiya miqdori shu hisobdagi virtual kapitalga bog'liq bo'ladi. Bu tizim demografik o'zgarishlarga moslashuvchan va iqtisodiy barqarorlikni ta'minlaydi⁵. O'zbekistonda ham xuddi shunday jamg'arib boriladigan tizim elementlarini joriy etish pensiya tizimining kelajakdagi barqarorligini oshirishi mumkin.

- **Germaniya pensiya tizimi:** Germaniyada asosiy pensiya tizimi taqsimlash tamoyiliga asoslangan bo'lib, u uzoq muddatli barqarorlikni ta'minlash uchun davlat subsidiyalariga va qo'shimcha jamg'arib boriladigan pensiya sxemalariga (masalan, kasbiy pensiya sxemalari) tayanadi⁶. O'zbekistonda ham ijtimoiy himoyaning barqarorligini ta'minlash uchun ko'p ustunli pensiya tizimini, jumladan, ixtiyoriy jamg'arib boriladigan pensiya tizimlarini rivojlantirish muhim.

- **Yaponiyaning raqamli xizmatlari:** Yaponiya aholining qarish sur'atlari yuqori bo'lgan davlat bo'lib, u pensiya xizmatlarini raqamlashtirish va avtomatlashtirishda katta yutuqlarga erishgan. Pensiya olish jarayonlari qog'ozbozliksiz va tezkor tarzda amalga oshiriladi⁷. O'zbekistonda ham shu yo'nalishda raqamlashtirishni kuchaytirish fuqarolar uchun qulaylik yaratadi.

Bu tajribalar asosida O'zbekiston uchun quyidagi xulosalarni chiqarish mumkin:

1.Ko'p ustunli pensiya tizimiga o'tish: Davlat pensiya tizimini saqlab qolgan holda, ixtiyoriy jamg'arib boriladigan shaxsiy va korporativ pensiya jamg'armalarini rivojlantirish.

1. **Pensiya jamg'armalarini samarali investitsiyalash:** Pensiya jamg'armasi mablag'larini yuqori daromadlilikka ega, ammo xavfsiz investitsiya instrumentlariga yo'naltirish imkoniyatlarini ko'rib chiqish.

⁵ OECD. (N.d.). Pensions at a Glance. <https://www.oecd.org/els/public-pensions/pensionsataglance.htm>

⁶ Deutsche Rentenversicherung. (N.d.). Das Rentensystem in Deutschland. <https://www.deutsche-rentenversicherung.de/>

⁷ Japan Pension Service. (N.d.). Digitalization of Pension Services. <https://www.nenkin.go.jp/>

2. **Aholining moliyaviy savodxonligini oshirish:** Fuqarolarning pensiya ta'minoti tizimi, uning afzalliklari va shaxsiy jamg'armalarning ahamiyati haqida bilimlarini oshirish.

3. **Ijtimoiy sug'urta mexanizmlarini takomillashtirish:** Noformal sektorda ishlaydigan fuqarolarni pensiya tizimiga jalb qilish uchun qulay va moslashuvchan mexanizmlarni joriy etish.

Ijtimoiy himoya tizimida pensiya ta'minotini rivojlantirish O'zbekistonning ijtimoiy-iqtisodiy barqarorligini ta'minlashda strategik ahamiyatga ega. Pensiya tizimining moliyaviy barqarorligini oshirish, pensiya miqdorlarining adolatlilik va yetarlilik darajasini ta'minlash, raqamli xizmatlarni keng joriy etish va aholining ijtimoiy sug'urta qamrovini kengaytirish asosiy yo'nalishlardir. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti rahbarligida amalga oshirilayotgan islohotlar bu borada muhim qadam bo'lmoqda. Xorijiy tajribalardan o'rganish va ilg'or mexanizmlarni joriy etish orqali O'zbekiston pensiya tizimi yanada mustahkamlanadi, bu esa fuqarolarning keksalikda munosib turmush kechirishini ta'minlaydi va ijtimoiy adolat tamoyillariga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Statistika agentligi. (2024). *Demografiya statistikasi*. <https://stat.uz/uz/>
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni. (2020). *Pensiya ta'minoti tizimini isloh qilishga doir navbatdagi chora-tadbirlar to'g'risida*. PF-5921-son. <https://lex.uz/docs/4717144>
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Qarori. (2021). *Aholining ijtimoiy himoyaga muhtoj qatlamlarini qo'llab-quvvatlashga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida*. PQ-5130-son.
4. O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi huzuridagi Pensiya jamg'armasi. (2024). *Pensiya va nafaqalar statistikasi*. <https://pf.mf.uz/>
5. OECD. (N.d.). *Pensions at a Glance*. <https://www.oecd.org/els/public-pensions/pensionsataglance.htm>
6. Deutsche Rentenversicherung. (N.d.). *Das Rentensystem in Deutschland*. <https://www.deutsche-rentenversicherung.de/>
7. Japan Pension Service. (N.d.). *Digitalization of Pension Services*. <https://www.nenkin.go.jp/>